

О. В. Риковська,
к. е. н., старший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень,
Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України", м. Київ

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ

O. Rykovska,
Ph. D. of Economics, Senior researcher, Institute for Economics
and Forecasting National Academy of Sciences of Ukraine, Department for Economy and Policy of Agrarian Transformations

THE ADULT LEARNING AS A FACTOR OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT: EUROPEAN EXPERIENCE AND UKRAINIAN TRENDS

У статті узагальнено європейський досвід формалізації освіти дорослих, обґрунтовано необхідність дотримання Україною кваліфікаційних вимог та освітніх стандартів європейських країн у зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Наголошено на суспільній необхідності та індивідуальній доцільності освіти дорослих як важливого чинника розвитку людського капіталу та якісного його удосконалення. Висвітлено досвід окремих країн щодо можливостей навчання дорослого сільського населення. Проаналізовано діяльність дорадчих служб Польщі та України як інституцій, діяльність яких спрямована на надання консультативних та освітніх послуг дорослому сільському населенню. Визначено причини невідповідності функцій існуючих в Україні дорадчих служб поставленим завданням та очікуванням суспільства.

Досліджено шляхи унормування положень освіти дорослих в Україні. Визначено основні принципи та функції освіти дорослих. Запропоновано створення освітніх центрів як інституцій, що координуватимуть надання послуг з навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації, консультування, наставництва тощо дорослому сільському населенню. Наголошено на необхідності проведення широкої просвітницької роботи серед сільського населення з метою підвищення індивідуальної зацікавленості селян в отриманні освітніх та консультаційних послуг.

The article is summarized the formalizing European experience of adult learning, justified necessity of compliance requirements of qualifying educational standards of European countries in connection with signing of the Association Agreement between Ukraine and EU. The article provides arguments for the public necessity and individual feasibility of adult learning as an important factor of the human capital development and improving quality. There is the experience of the adult learning opportunities of some countries in the rural areas. It was analyzed the activity of Poland and Ukrainian Advisory services as the institutions, which are aimed to providing consulting and educational services to adult rural population. There were the reasons of nonconformity functions of Ukrainian advisory services to tasks and the expectations of society.

The approaches to improve the legislation of adult learning in Ukraine are examined. The main principles and functions of adult learning are determined. The author suggests to create the educational centers for adults, as the institutions that coordinate the training, retraining, advising, mentoring and other educational activities for adult rural population. It is argued the necessity of a wide educational work among the rural population to enhance the individual interest to getting educational and counseling services.

Ключові слова: освіта дорослих, освітні координаційні центри, людський капітал, імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Key words: adult learning, the educational coordination centers, human capital, implementation of the EU-Ukraine Association Agreement.

ВСТУП

Глобалізація проникає у всі сфери життєдіяльності людини, поступово змінюючи навколишній соціум. Су-

часний розвиток не дозволяє суспільству орієнтуватися лише на спроможності молодого покоління, спеціалістів, які тільки закінчили вищі навчальні заклади і

долучаються до економічних процесів. Нинішньому суспільству потрібно займатися тим, чому майже півстоліття назад майже не приділялась увага: навчанням і перенавчанням дорослого населення, людей, які мають як досвід минулої освіти, так і тривалий досвід практичної діяльності.

У сучасному світі кардинальна зміна технологій відбувається через 5—7 років і освіти, отриманої у молодому у віці недостатньо для збереження конкурентоспроможності людини протягом трудового життя. Знання, ініціатива і творче відношення всіх без винятку учасників економічного процесу впливають на ефективність суспільного розвитку. Кожен має бути не тільки кваліфікованим користувачем технічних засобів і технологій, що постійно оновлюються, але й постійно займатися удосконаленням, шукати принципово нові, ефективніші рішення, підвищувати рівень індивідуальної кваліфікації. Постає суспільна вимога до створення системи освіти дорослого населення, як складової навчання впродовж життя.

У контексті європейської інтеграції з особливою значущістю постають питання, пов'язані з формуванням нових компетенцій та прискореної мобільності, гнучкості, адаптаційності населення, що відповідно підвищує вимоги до системи освіти дорослих.

Створення можливостей навчання у дорослому віці стає особливо важливим для сільського населення, яке дотепер має суттєві обмеження у доступі до новітньої інформації, можливостях отримання нових знань та осучаснення тих компетенцій, які набути у молодому віці [1, с. 90—103]. Актуалізується питання освіти впродовж життя ще й тенденціями в демографічних процесах, зокрема збереженням стабільно високої частки населення середнього і старшого віку. На 01.01.2015 р. більше ніж 45 % сільських жителів мають вік від 30 до 65 років [2, с. 35—37]. Практично всі вони залишаються за межами існуючої системи освіти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблематики освіти дорослого населення присвячені роботи науковців переважно педагогічного напрямку. Відомі українські вчені такі, як О. Аніщенко, С. Гончаренко, І. Зазюн, В. Кремень, І. Лікарчук, Л. Лук'янова, В. Майборода, Н. Ничкало, О. Огієнко, О. Сухомлинська, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, О. Шестопалюк обґрунтовують необхідність і розкривають особливості освіти дорослих. С. Бабушко, Т. Десятов, Л. Кнодель досліджують світовий досвід організації, регулювання, фінансового забезпечення освітніх програм для професійного розвитку сучасних фахівців. Науково-прикладні дослідження з питань підвищення рівня освіти населення, забезпечення її якості та обґрунтування інвестицій в освіту як засобів формування людського капіталу знайшли своє відображення в роботах економістів О.Бородіної, О. Грішнєвої, Л. Михайлової, Л. Петрової. На думку більшості дослідників, інформаційне суспільство, становлення і розвиток якого відбувається в усьому світі, виставляє серйозні вимоги до освітньої галузі, зокрема й до освіти дорослих. Чи існує в Україні система передавання знань, консультування та навчання дорослих чи унормовані її положення, які проблеми постають перед суспільством у запровадженні європейсь-

ких норм і стандартів освіти дорослих? Висвітленню цих питань присвячена дана публікація.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є узагальнення європейських засад інституціалізації освіти дорослих та обґрунтування напрямів формування інституційного середовища для освіти дорослого сільського населення в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ратифікувавши у 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, наша країна взяла на себе низку зобов'язань щодо проведення масштабних інституціональних та структурних реформ [3]. Адаптація вітчизняних законодавчих актів до європейських вимог, прийняття регламентів і врахування рекомендацій Європейського парламенту є обов'язковими для виконання в процесі імплементації Угоди про асоціацію. Зокрема це стосується і основних засад розвитку співробітництва у сфері освіти, навчання, в тому числі і освіти впродовж життя [4]. Для їх впровадження необхідно виконання положень Рекомендації Європейського парламенту і Ради від 23.04.2008 р. "Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримання освіти впродовж усього життя" (додаток XLII до Угоди) [5]. Прийняття до виконання Рекомендації і застосування визначених в ній Європейських кваліфікаційних норм, як інструменту уніфікації результатів навчання різних країн, сприятиме модернізації системи освіти та професійної підготовки, взаємозв'язку освіти, підвищенню кваліфікації і працевлаштування та зміцненню зв'язків між формальною, неформальною та неофіційною освітою [6].

В Угоді загальні положення щодо освіти впродовж життя також конкретизовані в контексті сільського розвитку. Зазначається, що співробітництво в даній сфері охоплюватиме обмін знаннями та найкращими практиками; поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів; сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників [7].

Обґрунтування вирішальної ролі знань в економічному зростанні і суспільному розвитку, а також визнання необхідності навчання впродовж життя оприлюднене у багатьох міжнародних актах, звітах та деклараціях. Зокрема, у звіті ОЕСР "Економіка, що базується на знаннях" (The knowledge-based economy) [8], обґрунтовано ключову роль знань у процесах економічного розвитку. Відмічено, що майже 50 % ВВП у більшості країн, які входять до ОЕСР, формується у сферах, які основані на знаннях. У доповіді практично вперше аргументовано економічну необхідність і доцільність безперервної освіти (continuous learning). Наступним ключовим етапом було прийняття Гамбургської декларації про освіту дорослих [9], в якій чітко визначені особливості такої освіти, її значення для суспільства загалом, і для кожної особистості зокрема. Наголошено, що освіта дорослих ("adult learning") сприяє екологічно сталому розвитку, поширенню демократії й справедливості, переорієнтовує наукові, соціальні і економічні здобутки на досягнення миру і побудову громадянського суспільства.

Початком формування інституційних основ освіти впродовж життя в країнах Європейського Союзу вважається прийняття у 2000 р. Меморандуму безперервної освіти Європейського Союзу (A Memorandum on Lifelong Learning) [10]. У ньому визначено, що безперервна освіта (LLL — Lifelong Learning) — процес зростання освітнього (загального та професійного) потенціалу особистості впродовж життя, що здійснюється на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетенції, організаційно забезпечений системою державних і громадських інститутів і відповідний потребам особистості і суспільства. В документі визначено ключові принципи освіти впродовж життя, серед яких акцентується увага на необхідності збільшення інвестицій в людський капітал та розповсюдженні інноваційних методик навчання і пізнання, обґрунтовується доцільність наближення мережі освіти до місця проживання та розвитку наставництва і консультування.

У новій європейській стратегії "Європа 2020" [11] освіта та навчання впродовж життя розглядаються як ключові чинники створення конкурентної і динамічної європейської економіки, що базується на знаннях. Визначається, що освіта дорослих є необхідною передумовою покращення соціального стану, формування громадянської позиції, особистісної та професійної реалізації та підвищення можливостей зайнятості; наголошується на необхідності розвитку індивідуальних здібностей і потенціалу людей вчитися.

Визнання ролі освіти дорослих у розвитку сучасного суспільства і закріплення її в європейських нормативних документах зумовило створення національних освітніх центрів майже в усіх європейських країнах. Зокрема в Німеччині центри освіти дорослих є частиною системи громадських послуг і виконуючи суспільну функцію є місцями соціальної інтеграції. Завдяки широкому спектру пропозицій, інноваційним проектам, зв'язкам з іншими активістами вони збагачують місцеве освітнє середовище та сприяють зростанню соціально-економічного потенціалу регіонів. Центри освіти дорослих пропонують універсальні програми, інформують про освітні можливості та вмотивовують до творчої діяльності. Популярність центрів серед населення пояснюється їх надійністю, якістю послуг, максимальним наближенням до клієнтів, врахуванням широкого спектру освітніх потреб.

Центри освіти дорослих є унікальною загальнонаціональною мережею локальних інституцій безперервної освіти та культурних установ. У сільських регіонах вони часто бувають ледь не єдиними закладами освіти дорослих. Через ці переваги у розташуванні вони забезпечують системну консультаційну підтримку та надають освітні послуги, проводять особливо успішні регіональні і загальнонаціональні освітні кампанії [12].

Значний досвід застосування системних підходів до вирішення питань осучаснення знань, надання освітніх та консультаційних послуг, розповсюдження інноваційного досвіду серед дорослого сільського населення нагромаджений в Польщі. Дорадча служба, яка понад шість десятиліть функціонує в країні, довела свою спроможність надавати суспільно вагомим послуги, в тому

числі послуги з освіти дорослого населення. Названа інституція частково фінансується з державного бюджету Польщі, при цьому майже 70 % коштів отримує за рахунок комерційної діяльності. Основною діяльністю Дорадчої служби та її місцевих осередків є допомога сільськогосподарським виробникам (фермерам) в ефективному веденні господарства, консультування сільського населення з питань економічної діяльності на сільських територіях, поширення техніко-технологічних інновацій, роз'яснення нормативно-правових нововведень. Дорадчі служби, як правило, володіють землею для проведення дослідних робіт, виведення адаптованих сортів; їх підрозділами є лабораторії для оцінки якості молока, овочів, зерна.

На етапі вступу Польщі в ЄС (2004 р.) функції служби були суттєво розширені. Крім звичного, увага спеціалістів зосереджувалась на роз'ясненні господарям європейських нововведень, консультаційній підтримці, допомозі фермерам в отриманні кредитів і євросубсидій тощо. Разом з цим надавалась допомога у розробці стратегічних планів господарювання в нових умовах, оформленні документів для отримання кредитів і пошуку оптимальних варіантів кредитних ліній з урахуванням всіх можливих ризиків. За бажанням господарів фахівці-дорадники допомагали у веденні бухгалтерського обліку (в Польщі він не обов'язковий). І після науково обґрунтованого аналізу пропонували методи щодо удосконалення господарювання, запровадження новітніх технологій, і рекомендації щодо перепрофілювання діяльності.

Основними методами, які застосовують польські дорадники для поширення інформації, нових знань тощо є: індивідуальний (найбільш дорогий і ефективний, консультації відбувають віч-на-віч); груповий (зазвичай у зимовий період проводяться семінари, тренінги, круглі столи тощо); масовий (мас-медіа, торги, Інтернет, видавництво). Крім того, в програмах розвитку сільських територій, які також розробляються за участю дорадників, визначаються завдання щодо сприяння розвитку людини у сфері освіти, професійного зростання, збереження культурних і духовних традицій, а також покращення соціальної інфраструктури сільських територій. Обов'язково закладаються критерії оцінки ефективності здійснення програми і здійснюється моніторинг кожного процесу.

Широке дискутування на міжнародному рівні питань освіти впродовж життя стало поштовхом до досліджень сучасних тенденцій в українських реаліях. Українське суспільство нібито усвідомлюючи важливість переорієнтації економіки на інноваційних шлях і розвиток, що базується на знаннях, необхідність постійного осучаснення знань та удосконалення компетентнісних навичок здійснює ці зміни дуже повільно. Дотепер не створено чіткої системи взаємозв'язків між наукою, економікою і державою, яка давала б можливість новим фундаментальним знанням втілюватись в технологічні і соціальні нововведення, законодавчо не унормовано принципи освіти впродовж життя, зокрема освіти дорослих, не розроблено новітні програми для навчання, результатом опрацювання яких стала б підготовка висококваліфікованих фахівців, затребуваних на сучасному ринку праці.

Поширення у цій сфері світових стандартів ускладнюються також відсутністю системного підходу, обмеженістю фінансового забезпечення, недостатнім залученням приватного бізнесу. Доросле сільське населення ще більше відсторонене від освітніх програм через територіальну розосередженість поселень, віддаленість від освітніх центрів, обмеженість інформаційних ресурсів, малочисельність груп зацікавлених осіб тощо.

У незалежній Україні освітня сфера, на відміну від багатьох інших, практично не реформувалась. Лише з початку 2000-х років намітились спроби розпочати ці довгострокові трансформації. Нормативно-правові акти, які нині прийняті або знаходяться в процесі обговорення тільки дотично стосуються освіти дорослого населення. У 2011 р. д.п.н. Лук'яною Л.Б. була представлена "Концепція освіти дорослих в Україні" [13], з деталізованим обґрунтуванням суспільної необхідності розвитку освіти дорослих в Україні, визначенням принципів та напрямів реалізації Концепції у галузі правового, організаційного, науково-методичного та економічного забезпечення. Така ґрунтовна розробка мала б знайти своє відображення у відповідних нормативних актах, зокрема в презентованій у 2014 р. Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 рр. На жаль, проблематика освіти дорослих залишилась поза межами пропонуваного документу.

Нині перебувають на обговоренні проекти нових законодавчих актів "Про освіту" і "Про професійно-технічну освіту" (дотепер діють документи, ухвалені в 1991 р. і 1998 р. відповідно). В проекті закону України "Про освіту" виокремлено статтю "Освіта дорослих як складова навчання впродовж життя". Вперше в законодавчому акті України передбачено унормування певних аспектів цього виду освіти: визначення терміну "освіта дорослих", обґрунтування участі держави, як організаційної, так і фінансової, визначення прав осіб, що здобувають післявузівську освіту. У поточному році представлено Дорожню карту освітньої реформи 2015—2025 рр., де п.2.7.2. передбачено розроблення і ухвалення у 2017 р. Закону України "Про освіту дорослих". Такі плани можна вважати позитивними зрушеннями у сфері законодавчого врегулювання проблематики освіти дорослого населення. Проте дуже повільне їх запровадження стає обмежувальним чинником сталого економічного розвитку, впровадження інновацій, нарощення та якісного оновлення людського капіталу, подолання негативних наслідків економічних криз тощо.

Крім законодавчого, унормування освіти дорослих значних зусиль потребує формування мережі інституцій, підготовка тренерів та викладачів, розробка програм і методів надання освітніх та консультаційних послуг дорослим.

Сучасна дійсність покладає на консультування як складову системи освіти впродовж життя значні і відповідальні функції: компенсаторну, яка дозволяє надолужити втрачене в попередній системі освіти; адаптивну — пристосування до швидкозмінювальних умов зовнішнього середовища; розвивальну, спрямовану на безперервне збагачення творчого потенціалу, просвітницьку — спрямовану на консолідацію членів сільських громад в інтересах розвитку громадянського суспільства, країни в цілому. Широка просвітницька робота за су-

спільно визначеними стратегічними пріоритетами як на державному рівні, так і на рівні громадських організацій і приватних ініціатив допоможе адаптуватися населенню і сприйняти новітні перетворення лише як засіб до підвищення власного рівня життя і покращення якості життя.

Разом з цим постає проблема перегляду принципів функціонування системи освіти дорослих. Перш за все — це принцип андрагогічного забезпечення, який дозволяє враховувати синергетичний ефект від перетину особистісних характеристик, які вже має доросла людина і, які змінюються під впливом законів вторинної соціалізації, по-друге, принцип диверсифікації, який дозволяє вибудовувати різні професійно-освітні траєкторії для спеціалістів та соціально-освітні практики для широких кіл дорослого населення, по-третє, принцип персоніфікації, який покладений в основу проведення навчання за індивідуальними освітніми напрямками у відповідності до внутрішніх ресурсів та можливостей особистості, змінювальних потреб та кар'єрних перспектив.

Визначена в Дорожній карті освітньої реформи теза щодо переходу від стандартизації змісту освіти на стандартизацію результатів навчання, більшою мірою стосується освіти дорослих. Ключовим пунктом її філософії повинна стати теза "Учитися жити". Бути корисним для суспільства, задовольняти власні потреби і вимоги, реалізовувати особистісні плани і інтереси, успішно адаптуватися у постійно змінювальному середовищі — це ті життєві пріоритети, полегшити здійснення яких допоможе навчання впродовж життя.

Для сільського населення, враховуючи специфічні особливості освіти впродовж життя (що зазначалось вище) потрібно шукати нові форми, методи і розробляти механізми залучення селян до процесів отримання новітніх знань і набуття нових компетенцій.

Позитивний досвід Польщі свідчить, що будь-які форми просвіти, спрямовані на підвищення інформованості жителів села і їхніх професійних знань, необхідних для ефективного господарювання, будуть корисними інвестиціями в людський капітал, що позитивно впливатиме на сталий сільський розвиток.

В Україні також існує система дорадництва. Вона започаткована у 2004 р. ухваленням Закону "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" [14]. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на 01.01.2014 р. зареєстровано 71 сільськогосподарську дорадчу службу, в яких надають дорадчі послуги на постійній основі 692 професійних сільськогосподарських дорадників, а також 777 експертів-дорадників [15]. На жаль, за 10 років діяльності дорадча служба в Україні не стала тим осередком сучасних знань та інновацій, який би допомагав селянам ефективно господарювати, вдосконалювати методи економічної діяльності, як сільськогосподарської, так і за межами аграрного виробництва.

Є багато, в тому числі, і об'єктивних причин такого становища. По-перше, обмежене фінансування і складність освоєння виділених коштів. Тривалий час діяльність дорадчих служб забезпечувалась коштами грантів та засобів технічної допомоги під окремі проекти. Фінансування з державного бюджету на підтримку

сільськогосподарської дорадчої служби було недостатнім (в 2011 р. та 2013 р. кошти взагалі не виділялися). Процедура використання навіть виділених коштів також ускладнена: необхідність завчасного оформлення фінансових зобов'язань, неможливість проведення попередньої оплати, обмеження сум виплат законодавчими актами, що регулюють діяльність установ, які повністю або частково фінансуються з державного бюджету (зокрема, виплати на відрядження, вартість соціально спрямованих дорадчих послуг). По-друге, безсистемність надання дорадчих послуг, що суттєво знецінює їх діяльність і необхідність для селян. З одного боку це відбувається через недофінансування з державного бюджету, з іншого — через неспроможність селян і фермерів сплачувати за дорадчі послуги. З огляду на тимчасовість селяни не відчули потреби в дорадчих послугах. Вони не звикли і не розраховують на консультації. По-третє, нестача фахівців-дорадників, знання яких були б затребувані селянами, і все ще відсутність практики надання таких послуг. По-четверте, територіально дорадчі служби знаходяться в обласних центрах, що обмежує можливість їх тісної і плідної співпраці з сільським населенням.

Таким чином, дорадчі служби, що сьогодні діють в Україні, дуже віддалено нагадують систему передавання знань в сільській місцевості. Неспроможність цієї інституції виконувати поставлені суспільством завдання і відповідати сучасним вимогам свідчить про потребу перегляду функцій або взагалі доцільності дії таких структур.

Крім зазначених установ, ще з радянських часів в Україні сформована розгалужена мережа Центрів з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Ці заклади діють в обласних центрах, мають відомче підпорядкування і, як правило, надають послуги з підвищення кваліфікації визначеним категоріям працівників (державні службовці, медики, освітяни тощо). Також функціонують центри професійно-технічної освіти державної служби зайнятості, в яких здійснюється навчання, перепідготовка і підвищення кваліфікації за ліцензованими професіями та за напрямками курсів цільового призначення на замовлення роботодавців. Сільське населення найменше представлено в групах студентів через значні обмеження їхньої участі. По-перше, територіально віддаленість від місця проживання, по-друге, відсутність статусу безробітного, який потрібен для безоплатного навчання (селяни, які мають земельні паї, не можуть отримати статус безробітного), по-третє, нестача коштів для оплати за навчання. І відповідно, ці центри лише частково можуть виконувати функції з освіти дорослого сільського населення як складової системи безперервної освіти, мета якої — соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві.

На нашу думку, потрібно створювати центри з надання освітніх послуг дорослому сільському населенню — Координаційні освітні центри. Фахівці центрів формуватимуть мережу організацій, установ та закладів (будь-якої форми власності), що надаватимуть послуги з навчання (консультування, наставництва, перепрофілювання тощо) для сільського дорослого населення. Діяльність цієї мережі повинна здійснюватись у макси-

мальному наближені до місця проживання потенційних отримувачів послуг (європейські рекомендації). Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачається утворення близько 1500 об'єднаних територіальних громад. Створення в їх центрах інституцій для навчання дорослих стало б дієвим кроком до поширення європейських освітніх стандартів в Україні. Відповідно і для сільських жителів освітні програми стали б більш доступними.

У компетенції Центрів буде розробка і відбір навчальних програм, тренінгів, семінарів, пошук нових методологічних та методичних рекомендацій безпосередньо для навчання дорослого населення, залучення професійних консультантів і тренерів, моніторинг потреб селян щодо тематики навчання.

Одночасно має проводитись просвітницька робота для роз'яснення селянам необхідності та доцільності отримання новітніх знань, підвищення кваліфікаційних можливостей та здобуття нових компетенцій. Тривале обмеження доступу сільського населення до нових знань та інформаційних можливостей спричинило й зменшення потреби в цих послугах. Ускладнюється ситуація ще й через низьку диверсифікацію сільського ринку праці та доволі опосередкований зв'язок між рівнем освіти та оплатою праці і індивідуальним добробутом.

ВИСНОВКИ

Система освіти дорослих є складовою системи освіти впродовж життя (безперервної освіти) і чинником розвитку та якісного удосконалення людського капіталу. В Україні це новий соціальний інститут, що знаходиться на початковій стадії формування. Головним завданням інституціалізації освіти дорослих, як процесу визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх в систему є створення можливостей для оновлення знань, підвищення освіченості дорослого населення. Поширення європейських стандартів освіти дорослих, використання кращих практик зарубіжного досвіду, аналіз та оцінка потреб дорослого сільського населення, розроблення вітчизняних програм осучаснення знань, систематизація і розповсюдження методів та методик навчання для дорослих стануть вагомим підґрунтям становлення в Україні цивілізованого суспільства, в якому інтереси і потреби кожної людини стануть предметом турботи держави і суспільства.

Література:

1. Риковська О.В. Нематеріальні ресурси адаптації сільського населення / О.В.Риковська // Економіка та прогнозування. — 2015. — № 2. — С. 90—103.
2. Розподіл постійного населення України за статтю та віком // Статистичний збірник. — Київ, 2015. — 349 с.
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631
4. Глава 23 "Освіта, навчання та молодь" розділу V "Економічне і галузеве співробітництво" Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, 2014

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631

5. Додаток XLII до Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_V/42_Annex.pdf

6. Рекомендації Європейського парламенту і Ради 2008/С 111/01 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2008.111.01.0001.01.ENG

7. Глава 17 Сільське господарство та розвиток сільських територій Угоди [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/TITLE_V.pdf

8. The knowledge-based economy Report of Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 1996 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/1913021.pdf>

9. Гамбургская декларация об обучении взрослых, принята на 5-й международной конференции в 1997 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml

10. A Memorandum on Lifelong Learning / Commission of the European communities / Brussels, 30.10.2000 SEC(2000) 1832 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

11. EUROPE 2020 A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

12. Центри Освіти Дорослих. Освіта як суспільна відповідальність, Берлін, 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dvv-international.org.ua/sites/default/files/AEC%20Ukr.pdf>

13. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Л.Б. Лук'янова. — Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. — 24 с.

14. Закон України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>

15. Сільськогосподарська дорадча служба [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/4386>

References:

1. Rykovska, O. (2015), "Non-material resources for the adaptation of rural population", *Ekonomika ta prognozuvannia*, vol. 2, pp. 90—103.

2. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Rozpodil postiinoho naseleння Ukrainy za stattiю ta vikom. Statysychnyj zbirnyk" [Distribution of Ukrainian population by age groups and sex 2015. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

3. Government portal (2014), "Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part", available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631 (Accessed 29 May 2014).

4. Government portal (2014), "Chapter 23 "Education, training, and Youth" Title V "Economic and Sector Coope-

ration" Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part", available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631 (Accessed 29 May 2014).

5. Government portal (2014), "Annex XLII Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part", available at: http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_V/42_Annex.pdf

6. EUR-Lex (Access to European Union Laws) (2015), "Recommendation of the European parliament and of the council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning", available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2008.111.01.0001.01.ENG

7. Government portal (2014), "Chapter 17 "Agricultural and rural development" Title V "Economic and Sector Cooperation" Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part", available at: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/TITLE_V.pdf (Accessed 29 May 2014).

8. The official site of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (1996), "The knowledge-based economy. Report of Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 1996", available at: <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/1913021.pdf> (Accessed 15 December 2014).

9. United Nations official site (1997), "Hamburg Declaration on Adult Learning (5 International Conference, 1997)", available at: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml (14-18 July 1997).

10. EUR-Lex (Access to European Union Laws) (2000), "A Memorandum on Lifelong Learning", 30.10.2000 SEC(2000) 1832, available at: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf (Accessed 12 December 2000).

11. European Commission official site (2015), "EUROPE 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth", available at: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (Accessed 2010).

12. The official site of Deutscher Volkshochschul-Verbande V. (2011), "The Centers of Adult Education. Education as a public responsibility", available at: <http://www.dvv-international.org.ua/sites/default/files/AEC%20Ukr.pdf> (Accessed 2011).

13. Luk'yanova, L.B. (2011), *Kontseptsiia osvity doroslykh v Ukraini* [The Concept of Adult Education in Ukraine], P.P. Lysenko, Nizhin, Ukraine.

14. The Verhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "About Agricultural Advising Activity", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1807-15> (Accessed 09 December 2012).

15. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2014), "The Agricultural Advisory Service", available at: <http://minagro.gov.ua/node/4386> (Accessed 30 October 2014).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2015 р.